

הרב נחמיה טיילור - ר"מ במכון

צליית קרבן פסח

ראשי פרקים

- א. קושית הלחם משנה - צליה לעומת הקטרת אמורים
- ב. צליית בשר עם גיד הנשה
- ג. חידושו של הרב מבריסק - צליית פסח מדיני הקרבן
- ד. הוכחה מדברי התוס'
- ה. הוכחה מדברי הספרי
- ו. שני דינים בצליה - דין בקרבן ודין באכילה
- ז. טעמי מצוות צליית קרבן פסח
- ח. הסבר שיטת הרמב"ם - צליה עם הגידים
- ט. מדוע אין הצליה דוחה שבת

א. קושית הלחם משנה - צליה לעומת הקטרת אמורים

הרמב"ם בהל' קרבן פסח פרק א הלכה יח כותב "שחיטת הפסח וזריקת דמו ומיחוי קרביו והקטר חלביו דוחין את השבת שאי אפשר לעשותן קודם השבת שהרי קבוע לו זמן שנאמר במועדו אבל הרכבתו והבאתו מחוץ לתחום וחתיכת יבלתו בכלי אינן דוחין את השבת שהרי אפשר לעשותן קודם השבת ואם יכול לחתוך יבלתו בידו בשבת חותך ואם היתה יבשה חותכה אפילו בכלי שאין שבות במקדש כלל וכן צלייתו והדחת קרביו אינן דוחין את השבת שהרי אפשר לעשותן לאחר השבת". מתבאר מדבריו שצליית קרבן פסח אינה דוחה שבת מכיון שאפשר לצלות את קרבן הפסח לאחר שבת.

הלחם משנה התקשה בדברי הרמב"ם הללו וכתב: "ואם תאמר והא הקטר קרביו נמי אפשר לעשותן אחר שבת שאמרו שם (פסחים סח, ב) תנא אמר ר"ש בוא וראה כמה חביבין מצוה בשעתה שהרי אברים ופרדים כל הלילה ואין ממתנינים להם עד שתחשך ואם כן מאי שנא (צליית קרבן פסח) וי"ל, שהקטר חלבים מ"מ מצותן הוי ביום וזה מצוה מן המובחר דהא ביום טוב שחל בחול הוי דוקא ביום ולא בלילה,

ואם כן כשחל להיות בשבת אעי"פ שאפשר להיות בלילה, מ"מ מצותן מן המובחר
הוי ביום מה שאין כן בחני " עכ"ל הלחם משנה.

הלחם משנה מחדש שמצה מן המובחר בקרבנות דוחה שבת ולכן גם בערב פסח
שחל בשבת מקטירים את האברים בשבת. מצד שני הלחם משנה לא הסביר מה
נשתנה צליית קרבן פסח מהקטר חלבים שצליית הקרבן אינה דוחה שבת.

ביחס לחידושו הראשון נראה לומר שמקורו הוא במנחות (סד, א): "היו לפניו שתי
חטאות, אחת שמינה ואחת כחושה, שחט שמינה ואח"כ שחט כחושה - חייב,
כחושה ואח"כ שמינה - פטור; ולא עוד, אלא שאומרים לו: הבא שמינה לכתחלה
ושחוט", וכך נפסק ברמב"ם ה' שגגות פרק ב' הלכה טו. על פי סוגיא זו חידש
החכם צבי סימן מה, שרואים עד כמה כוחה של מצוה מן המובחר, שדוחה שבת.
וכ"כ האבני נזר חושן משפט סימן קמב ועוד אחרונים. (ועיין עוד בעונג יום טוב
סימן מג שתמה: "א"כ למה קצירת העומר דוחה שבת הלא מצוה מן המובחר
לקצור בלילה" עיי"ש).

אולם, הנקודה השניה טעונה ביאור מה הוא החילוק בין צליית קרבן פסח להקטרת
אימורין ומדוע אין צליית קרבן דוחה שבת. לכאורה היה ניתן לומר שצליית קרבן
פסח אינו צורך גבוה כלל אלא היא מכשירה את הקרבן לאכילה ולכן צליית הקרבן
נגררת אחר זמן אכילתה שהיא רק בלילה וממילא אינה דוחה שבת. אבל מקושיית
הלחם משנה נראה שלא הבין כך.

ב. צליית בשר עם גיד הנשה

הרמב"ם הלכות קרבן פסח פרק י הלכה יא פוסק: "כשאדם אוכל את הפסח חותך
הבשר ואוכל וחותר העצמות מן הפרק ומפרקן אם רצה, וכשיגיע לגיד הנשה מוציאו
ומניחו עם שאר הגידים והעצמות והקרומות שיוצאין בשעת אכילה, שאין מנקין
אותו כשאר הבשר ואין מחתכין אותו אלא צולין אותו שלם" עכ"ל. מדבריו מתבאר
שצולין את קרבן הפסח שלם עם כל הגידים בתוכו. כבר תמה על כך הראב"ד: "א"א
בחי ראשי אין איסור גדול מזה שיצלה הפסח עם גיד הנשה ועם שמנו ועם תרבא
דתותי מתנא ועם קרומות שבראש ואם אזכה ואוכל פסח ויביא לפני כזה הייתי
חובטו בקרקע לפניו". ועיין בכס"מ שכתב: "י"ל שלא עלה ע"ד רבינו, שיהי מתיר
לצלוחו עם חלב האסור מה"ת אלא עם גיד הנשה, שאין בגידין בנו"ט, ושמנו שאין

בו איסור אלא שישראל קדושים נהגו בו איסור, ובפסח לא נהגו, כדי שלא יבא לחתך בו אברי" וכו'. מדברי הכס"מ מתברר שהסיבה שמותר לצלות את הקרבן פסח עם הגיד היא כי אין הגיד נותן טעם בבשר בשעת צלייתו. ועיין בשו"ת מנחת יצחק חלק ו סימן ע שהביא את דברי הבני יששכר (מאמרי חודש ניסן מאמר ד' דרוש יב) שתמה על הסבר הכס"מ שהדין של אין בגידין וכו' הוא דין בדיעבד, אבל איך לכתחילה מותר לצלות את הקרבן עם הגיד עיי"ש.

ג. חידושו של הרב מבריסק - צלית פסח מדיני הקרבן

במשנה זבחים (נו, ב) מובא: "הפסח אינו נאכל אלא בלילה, ואינו נאכל אלא עד חצות, ואינו נאכל אלא למנויו, ואינו נאכל אלא צלי". התוס' (שם) הקשו וז"ל: "תימה ליתני נמי דאינו נאכל אלא על מצות ומרורים". על שאלה זו תירץ הרב מבריסק בהערותיו על מס' זבחים שם שבקרבן פסח ישנם שתי הלכות נפרדות, דיני קרבן פסח ודיני אכילת קרבן פסח. המשנה שלנו עוסקת בהלכות הקשורות לקרבן פסח בלבד וצליית הקרבן הוא מדיני הקרבן ולא מדיני אכילתו ולכן הוא מוזכר במשנה. הוכחה לכך נמצא בדברי בן עזאי המובא בספרא (דבורא דנדבה פרשה יד ד"ה פרק יח) שמותר הפסח אינו נאכל אלא בלילה ואינו נאכל אלא צלי, ומוכח שצליית הקרבן היא מדיני הקרבן ולא מדיני אכילתו. כך חידש הרב מבריסק.

ד. הוכחה מדברי התוס'

המשנה במסכת ביצה (כז, ב) אומרת: "בהמה שמתה - לא יזינה ממקומה. ומעשה ושאלו את רבי טרפון עליה, ועל החלה שנטמאת, ונכנס לבית המדרש ושאל. ואמרו לו: לא יזיזם ממקומם".

רש"י התקשה בדברי המשנה למה אינו יכול לתת את החלה לכלבו לאכול כמו שמצינו ביחס לתרומת חמץ שמותר לתת לכלבו כמבואר בפסחים (לב, א). תירץ רש"י שנתינה לכלב נחשבת כביעור החלה, וכמו שאין שורפין קדשים ביו"ט כך אין נותנים חלה שנטמאה לכלב. תוס' שם חלקו על רש"י וטוענים שהסיבה שאסור להזיזה היא כי חלה מצותה בשריפה ואין שורפין תרומה שנטמאה ביום טוב, והסיבה שמותר לתת תרומת חמץ לכלב כי שם מדובר שהתרומה לא נטמאה. תוס'

מוכיחים שההלכה שאין שורפין תרומה שנטמאה נלמד מקדשים שנטמאו שמצותן גם כן בשריפה, והם ממשיכים ומסבירים שאע"פ שהיה מקום לחלק ביניהם, ששריפת קדשים אין בהם צורך הדיוט, ושריפת תרומה, הדיוט יכול להסיק תבשילו תחתיו, בכל אופן מכיון שגם בשריפת תרומה יש בו צורך גבוה בטל צורך הדיוט לגבי צורך גבוה, כמו שמצינו ביחס לנדרים ונדבות. על זה הקשו התוס' וז"ל: "וקשה לפי זה, דא"כ צליית פסחים היכי דחיא י"ט הא אית ביה צורך גבוה כי אם צלי אש, ואמאי לא בטיל ליה אצל מצות גבוה את מה שיש להדיוט, אלא ודאי י"ל דאין קושיא מטעם זה דמצות גבוה לא בטלה חלק דהדיוט, וגבי שלמים שאני דעיקר הקרבה בשביל גבוה וכהנים ובעלים משל גבוה קא זכו, ומה שאין שורפין את התרומות היינו גזרה תרומה אטו קדשים" עכ"ל.

התוס' הקשו האיך מותר לצלות קרבן פסח ביום טוב הלא יש בו צורך גבוה ואם כן יתבטל צורך הדיוט לגבי צורך גבוה, כמו שמצינו בשריפת חלה שאסור לשורפו מאותו טעם. מכוח קושיא זו נתנו תוס' סיבה אחרת לאיסור שריפה, היינו מטעם גזירה. ע"כ דברי התוס'.

האחרונים התקשו מאד בהבנת דברי התוס', האיך אפשר לדמות צליית קרבן פסח לשריפת תרומה טמאה וחלה שנטמאה. בשריפת תרומה טמאה ישנן שתי הלכות: (א) שריפת התרומה שהיא צורך גבוה, שאסורה ביום טוב מפאת הפסוק "לכם ולא לגבוה". (ב) התורה מתירה לכהן להסיק תבשילו בתרומה שנטמאה כמבואר רמב"ם הלכות ביכורים פרק ה הלכה ד: "וחלה טמאה [מותרת] (לכהן) להסקה כתרומה טמאה". ביחס לתרומה שנטמאה נאמר בשבת (כה, א): "ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי - בשתי תרומות הכתוב מדבר אחת תרומה טהורה ואחת תרומה טמאה. ואמר רחמנא לך - שלך תהא, להסיקה תחת תבשילך". אולם ביחס לצליית קרבן פסח אין בעצם הצלייה שום קיום מצוה בפני עצמו אלא רק לצורך האכילה, ואכילתו שהיא צורך הדיוט היא קיום המצוה שבו והשוואת התוס' לתרומה שנטמאה צריכה עיון.

מדברי התוס' הללו יש הוכחה לדברי הרב מבריסק שמצות צליית קרבן פסח היא מדיני קרבן הפסח, מלבד היותה מכשירה את הבשר לאכילה. לפיכך הקשו התוס' מדוע צורך הגבוה של צליית קרבן פסח לא תבטל את צורך ההדיוט של הצליה, ותאסר הצלייה ביום טוב.

ה. הוכחה מדברי הספרי

גם מדברי הספרי משתמע שחובת צלייה היא מדיני קרבן פסח, כי הספרי מעלה הווא אמינא שיש דין לשמה בצליית קרבן פסח. הספרי בדברים (בפיסקא ככח ד"ה "ועשית פסח") אומר: "ועשית פסח – שתהא עשייתו לשם פסח, שאם שחטו שלא לשמו פסול, אין לי אלא שחיטתו מנין לרבות קיבול דמו וזריקת דמו, תלמוד לומר ועשית. יכול שאני מרבה **צלייתו** והדחת קרביו, תלמוד לומר וזבחת, זביחה בכלל היתה ולמה יצאה להקיש אליה מה זביחה מיוחדת שהיא לשם עבודה יצאו אלו שאינן לשם עבודה". משמע שהסיבה שאין דין לשמה בצליית הקרבן היא כי אין עליו שם עבודה כיון שאינו קרב על המזבח, וממילא מוכח מכאן שחלק ממעשה הקרבן היא צלייתו.

ו. שני דינים בצליה - דין בקרבן ודין באכילה

בכדי להגדיר את שני הדינים של צליית הקרבן יש צורך להעמיק במצוות צליית הקרבן.

שני פסוקים נאמרו ביחס לצליית הקרבן בשמות פרק יב פסוקים ח-ט

(א) וְאָקְלוּ אֶת הַבֶּשֶׂר בְּלֶלְהָ הִזָּה צְלִי אֵשׁ וּמִצֹּת עַל מִרְרִים יֵאָקְלוּ:

(ב) אֶל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נֶא וּבֶשֶׂל מִבֶּשֶׂל בְּמִים כִּי אִם צְלִי אֵשׁ רֵאשׁוּ עַל כְּרַעְיוֹ (עַל קֶרְבֹּ):
הפסוק הראשון מדבר על קיום המצוה של אכילת הפסח ודרך הכנתו היא על ידי צלייתו. אולם הפסוק השני מדבר על האיסורים הקשורים להכנת הקרבן לאכילה, שאסור לאכול אותו נא, לאוכלו מבושל, וכן אסור לאוכלו כשאינו צלוי. הגאון ר' אריה ליב מאלין **בחיזושי** הוסיף ואמר שלצורך קיום המצווה צריכים להכין את הבשר לאכילה על ידי צלייה "ואכלו את הבשר וכו' צלי אש". אולם, ביחס ללאו "כי אם צלי אש" משמע שאם אינו צלוי יש בו חלות איסור ופסלות-הבשר נפסל לאכילה.

חלוקה זו מאפשרת לנו להבין דיוק נפלא ברמב"ם בהל' קרבן פסח פרק ח הלכה ט-י, וכך לשון הרמב"ם:

בהלכה ט כתב: **"אין צולין את הפסח על גבי כלי אבן או כלי מתכות שנאמר צלי אש, לא צלי דבר אחר. לפיכך אם היה כלי מנוקב כדי שתשלוט בו האור צולין עליו, ואין צולין אותו בשפוד של מתכת שהרי השפוד כולו חם וצולה מקומו"**.

בהלכה י כתב: **"הסיק את התנור וגרף את כל האש ותלהו בתנור וצלהו הרי זה אסור שאין זה צלי אש, חתכו ותלהו על גבי גחלים הרי זה צלי אש, צלהו על גבי סיד או חרסית או חמי טבריה הרי זה אסור שאין זה צלי אש וכו' "**.

בהלכה ט כתב **"אין צולין את הפסח"** ובהלכה י כתב **"הרי זה אסור שאין זה צלי אש"**. בהלכה הראשונה הרמב"ם מדבר על הצלייה לצורך קיום המצוה של אכילה, ולכן מחובתנו לדאוג שיהיה כולו צלי, ולכן במקרה שרובו צלי ומיעוטו נתבשל על ידי חום שפוד המתכת אין כאן איסור של צלי מחמת דבר אחר, אבל חסר בקיום המצוה של **"מעשה הצלייה"**. אולם בהלכה י מדובר שכל הצליה נעשית בצלי שלא מחמת אש, ולכן חל על הבשר שם איסור ופסלות, כי יש הלכה של צלי אש בחפצא של בשר קרבן הפסח.

על פי דברים אלו אנו רואים שישנם שני חלקים בצליית הקרבן. החלק הראשון הוא לצלות את הבשר בצורה שיפקיע ממנו חלות הפסלות והחלק השני הוא שתקוים בבשר מצות הצלייה, ולצורך זה צריכים לדאוג שכל הצלייה מתחילה עד סוף תהיה על ידי צלי אש, ואם חלק מהבשר לא נצלה מחמת האש כבר חסר בקיום המצוה עשה של **"צלי אש"**.

נראה להוסיף ולומר שהדין האיטורי בצליית קרבן פסח הוא מהל' הקרבן והיינו **שהלכות קרבן פסח** מחייבות את ההלכה של **"כי אם צלי אש"**, והלכות אכילת קרבן פסח מחייבת את **"ואכלו את הבשר וכו' צלי אש"**. על פי הדברים הללו מובן היטב ששני הדינים בצליית הקרבן כמו שראינו בדברי הספרי, התוס', והרב מבריסק מתאימים למצווה ולאיסור המפורש בתורה של צליית קרבן פסח.

ז. טעמי מצוות צליית קרבן פסח

הרמב"ם מורה הנבוכים חלק שלישי פרק מו מבין שמטרת הצלייה היא לצורך המחשה, שיצאו ממצרים בחפזון, ולכן הכנת האוכל היתה בצורה המהירה ביותר, היינו על ידי צלייה באש, וז"ל: **"אמנם החקים המיוחדים בפסח, והוא שיאכל צלי אש לבד, ובבית אחד, ועצם לא תשברו בו, כל אלו טעמים מבואר. כי כמו שהמצוה**

מפני החפזון שלא היה שם פנאי לעשות תבשיל ולתקן מאכלים, ואפילו להתאחר לשבור עצמותיו ולהוציא מה שבהן נאסר, כי כבר זכר עקר הענין בכל אלו, והוא אמרם ואכלתם אותו בחפזון וכו' והכונה היתה להראות החפזון והמהירות וכו' וצוה לעשות הענינים ההם לנצח, לזכרון איך היה הענין". מדבריו מתבאר שהצלייה היא לצורך אכילה וכמבואר.

אמנם המהר"ל מפראג בספרו גבורות ה' רואה את צליית הקרבן כחלק ממטרה הכללית של קרבן הפסח, וכך הוא כותב בפרק לו: "וצוה לאכול אותו צלי אש על ראשו על כרעיו ועל קרבו, שכבר אמרנו שקרבן זה צוה הקדוש ברוך הוא להורות על שהוא יתברך יחיד בעולמו, ולפיכך כל המעשים מן קרבן זה נמשכים אחר ענין זה להורות על האחדות, ולפיכך מצותו על ראשו ועל כרעיו. וצוה הקדוש ברוך הוא גם כן שיאכל צלי אש כי בשר מבושל הוא נפרד לחלקים על ידי בשול אבל צלי הוא מתקשה ונעשה אחד. וכן צוה שלא יאכל ממנו נא שלא נצלה כל צרכו לפי שזה אינו אחד, כי אם על ידי צלי שיוצא הרוטב והליחות ומתקשה ועושה בשרו אחד גמור". מפורש בדבריו שמצוות הצלייה יסודה במטרה הכללית של קרבן פסח. הצלייה אינה רק באה להכשיר את הקרבן לאכילה אלא הוא מאפיין את היעוד של הקרבן - להורות שה' הוא אחד בעולמו וכל הקרבן הוא סמל האחדות וביטול העבודה זרה בעולם.

שני ההסברים הללו מתאימים ליסודות שכתבנו לעיל. הסברו של המהר"ל מתאים להסברו של הרב מבריסק ודעמיה שמצות צלייה קשורה לדין הקרבן שבו, והסברו של הרמב"ם במורה נבוכים מתאים להבנה הפשוטה, שמצות צלייה קשורה להכשרת הבשר לאכילה.

ה. הסבר שיטת הרמב"ם - צליה עם הגידים

לפי דברינו הסיבה שהרמב"ם סובר שצולים את קרבן פסח עם גיד הנשה היא מכיוון שצליית הקרבן היא מדיני הקרבן ולא רק לצורך אכילת הקרבן, לכן מצוות צלייה חלה גם על החלקים שאינם נאכלים. עפ"י דברי הכסף משנה (הבאנו דבריו לעיל) מובנים יותר, כי המחייב של הצלייה עם הגיד הוא מדין הקרבן שבו והסיבה שאין הבשר נאסר מחמת בליעת הגיד היא כי אין בגידין בנותן טעם. אולם הראב"ד סובר כי הצלייה רק באה להכשיר את הבשר לאכילה, ולכך אין היתר לצלות את הגיד

בכלל כי אינו מיועד לאכילה, ולכן תמה על הרמב"ם. ולדברינו דברי הרמב"ם מיושבים. (מקצת מהסבר זה כתוב במשנת יעבץ להגרי בצלאל זילטי אורח חיים סימן כד)

ט. מדוע אין הצליה דוחה שבת

על פי כל מה שכתבנו נוכל ליישב את דברי הלחם משנה בהתחלת דברינו. הלחם משנה הקשה על הרמב"ם מדוע צליית קרבן פסח בלבד נעשית דווקא לאחר שבת, הלא גם הקטר חלבים אפשר לעשות אחר השבת. הנחת היסוד של הלחם משנה היא שהמחייב של הצליה הוא מדין קרבן שבו, אם כן במה צלייתו שונה מהקטר חלבים, שאפשר לעשותו בשבת ואינה נדחית עד לאחר שבת. התירוץ של הלחם משנה הוא שהקטר חלבים שונה כי המחייב שלו הוא כולו מדין קרבן. אולם צליית קרבן הפסח שונה כי מצד קרבן שבו אין צורך לצלות את כולו כי העיקר הוא שלא יחול עליו פסלות ואיסור וסגי ברובו צלוי, דהיינו קצת יותר מחמישים אחוז. אולם הצליה שמכשירה את הקרבן לאכילה מדין קיום המצוה של "ואכלו את הבשר וכו' צלי אש" מחייבת שהבשר יהיה צלוי כולו וצלייה זו אינה דוחה שבת, כי היא לצורך אכילה ולא לצורך קרבן, בניגוד להקטרת חלבים שכל המחייב שלו הוא מדין הקרבן ולכן דוחה שבת, ודברי הלחם משנה מחוורים מאד.